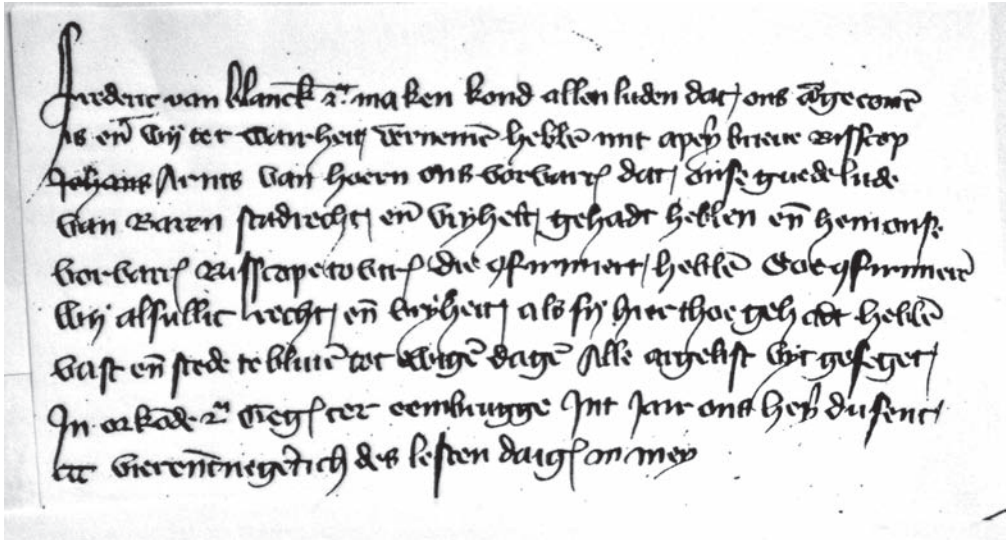

BAARN HEEFT EEUWENLANG STADSRECHTEN GEHAD

Dit is de oorkonde van bisschop Frederic van Blanckenheim van 31 mei 1394, waarin hij het stadsrecht van Baarn bevestigt.

In transcriptie is de tekst:

- 1 Frederic van Blanckenheim etc. maken kond alle luden dat ons anegcomen
- 2 is ende wij ter waerheit vernemen hebben mit opene brieve bisscop
- 3 Arnts van Hoern ons voirvairen dat onse guede lude
- 4 van Baren stadrecht ende vryheit gehadt ende hem onse
- 5 voirvairen bisscope die confirmiert hebbe, soe confirmieren
- 6 wij alsullie recht ende vryheit als sij hiertoe gehadt hebben
- 7 vast ende stede te bliven tot ewigen dagen. Alle argelist uyt geseget.
- 8 In oirkonde etc. wegen ter Eembrugge int jair ons Heren dusent
- 0 300 vierentnegentich des lesten daige in may

Uit: mr.S. Muller Fzn, 'Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht (722-1528)', Utrecht, 1917. No.1579, p. 261. De oorkonde is aanwezig in het Utrechts archief. (De transcriptie is van Dick van Wageningen van het archief Eemland te Amersfoort)

Baarn heeft eeuwenlang stadsrechten gehad. In de late middeleeuwen, en wel in het midden of de tweede helft

van de veertiende eeuw, werden aan het dorp Baarn stadsrechten verleend en in vele oorkonden wordt sindsdien

van stad gesproken. De stadsrechten werden toegekend door de bisschop van Utrecht, die in de middeleeuwen tot in de 16de eeuw in 't Sticht niet alleen het kerkelijk maar ook het wereldlijk gezag uitoefende en dus ook de landsheer van Baarn was.

Het oorspronkelijke stuk waarin de bisschop van Utrecht Baarn stadsrechten toekent bestaat niet meer. Waarschijnlijk is het bij een brand verloren gegaan. Ook de exacte datering van dat document is niet bekend. Maar het staat vast, dat het heeft bestaan, want er wordt later naar verwezen.

Belangrijke informatie over stadsrechten in het algemeen en onder meer die van Baarn is te vinden in het zojuist verschenen prachtige boek *Repertorium van de stadsrechten in Nederland* door J.C.M. Cox, dat voortaan beschouwd mag worden als het standaardwerk over dit onderwerp.

In welk jaar?

Archiefonderzoek heeft uitgewezen dat vóór het midden van de veertiende eeuw Baarn nog een dorp was en op het einde van die eeuw een stad, dat wil zeggen: een stad in juridische en bestuurlijke zin, want Baarn heeft zich nooit tot een echte stad ontwikkeld. Een bisschoppelijke oorkonde van 21 oktober 1346 noemt Baarn in het Latijn nog een 'villa', of dorp, terwijl een oorkonde van 13 februari 1390 van de toenmalige bisschop, Floris van Wevelinkhoven, eindigt met de zin:

'So hebben wij onser Stede seghel van Baerne aen desen brieff doen hangen'. In dat jaar wordt dus van een stad gesproken. Het stadsrecht moet dus verleend zijn tussen 1346 en 1390. Cox zegt over de datum van de Baarnse stadsrechtverlening: 'De meest waarschijnlijke datering is rond 1350'. De stadsrechten zouden dan verleend zijn door Jan van Arkel, die bisschop van Utrecht was van 1342 tot 1364. De eerste stadsrechtbrief is dus weg, maar gelukkig zijn er bevestigingen bewaard gebleven in latere oorkonden uit de veertiende, vijftiende en zestiende eeuw.

Om te beginnen is aanwezig in het Utrechts archief: de brief van Bisschop Frederic van Blanckenheim van 31 mei 1394, waarin de stad Baarn wordt bevestigd in haar privileges.

Die brief is op blz. 8, met een transcriptie, afgedrukt. De bisschop constateert, dat onze goede lieden van Baarn stadsrecht en vrijheid hebben gekregen en dat Baarn 'tot ewigen dagen' een stad zal blijven. Van Blanckenheim, die bisschop was van 1393 tot 1423, verwijst in deze brief naar zijn voorganger Arnoud van Horn, bisschop van 1371 tot 1379. Mogelijk was het dan Van Horn die als eerste Baarn stadsrechten schonk. De datering zou dan ergens in de jaren zeventig van de 14de eeuw liggen. Op het moment dat Van Blanckenheim zijn brief over de Baarnse stadsrechten schrijft is hij maar net, een jaar tevoren, bisschop geworden. Hij schreef deze brief, blijkens de

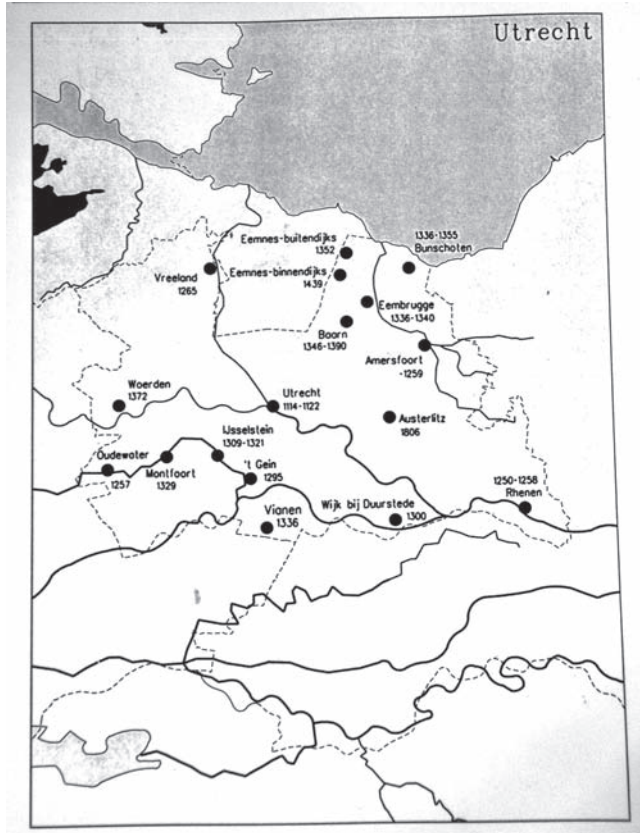
slotzin, in Eembrugge, een van zijn residenties.

De verlening van stadsrechten werd waarschijnlijk door iedere nieuwe bisschop opnieuw bevestigd. De bisschop van Utrecht Zweder van Culemborg bevestigd het 'statrecht' van Baarn in zijn privilegebrief van 26 augustus 1426, waarin hij ook vertelt, dat eerdere stadsrechtbrieven bij brand verloren gingen. In dit document wordt gesproken van 'onser stat van Baerne'.

De bekende laatmiddeleeuwse Utrechtse bisschop David van Bourgondië, bevestigde op 6 april 1457 de stadsrechten van Baarn in een brief, waarin hij spreekt van 'vryheyden ende privilegiën', die 'ewelike' zullen duren. In deze brief zegt hij, dat Baarn aan hem en aan zijn voorgangers 'menige trouwe diensten' heeft verleend.

Vervolgens is er een bevestiging van die rechten op 13 februari 1497 door bisschop Frederik van Baden en tenslotte door bisschop Filips van Bourgondië op 30 januari 1518. Ook in deze brief wordt Baarn een 'stadt' genoemd.

Het is opmerkelijk, dat de stadsrechten van Baarn dus nog in het begin van de 16de eeuw werden bevestigd, dat wil zeggen: 37 jaar na de Grote Brand van 1481, toen onze plaats door Hollandse

Kaart van de stadsrechten in het Nedersticht, de provincie Utrecht. Uit: 'Repertorium van de stadsrechten van Nederland'.

troepen werd platgebrand en Baarn daarna dus nog maar weinig te betekenen had.

Zelfbestuur

Het stadsrecht van Baarn hield in: het recht van zelfbestuur, met een college van schepenen als stadsbestuur en als rechtbank. De schepenen werden na

hun benoeming beëdigd. Baarn had niet 'het recht van poortelij'. De nederzetting mocht niet worden versterkt door een muur of wal, en omdat er geen muur was met een poort waren de Baarnaars geen poorters. Als tegenprestatie voor de verleende stadsrechten moest Baarn jaarlijks een bedrag aan de bisschop betalen. Ook moest het een aantal manschappen ter beschikking stellen als de bisschop in oorlog kwam.

De stad Baarn had, als symbool van haar autonomie, een eigen zegel, met een bisschop, Sint Nicolaas, en in het randschrift (bijvoorbeeld van het zegel van 1446) stond in het Latijn 'Zegel van de stad Baarn in het bisdom Utrecht', (Sigillum Civitatis Barensis Traiectensis diocesis). Hier is dus het Latijnse woord 'civitas', voor stad gebruikt.

Baarn kreeg stadsrechten, omdat het in het grensgebied lag tussen 't Sticht en het graafschap Holland en vanwege de ligging aan de Eem, de belangrijke verbinding tussen Amersfoort en de Zuiderzee. De Stichtse bisschop wilde met deze maatregel zijn gezag in deze streek versterken, en om die reden had hij in 1363 stadsrechten verleend aan Eembrugge, waar hij een kasteel had. Baarn heeft altijd bij het bisdom Utrecht gehoord, terwijl bijvoorbeeld Eemnes wel Hollands is geweest.

De kerk van de stad

Het is opmerkelijk dat Baarn een stad werd in dezelfde tijd dat het kerspel, of de parochie, groot genoeg was ge-

worden voor de bouw van een stenen romano-gotische kerk, de kern van de tegenwoordige kerk op de Brink. In de tweede helft van de veertiende eeuw, toen iedere inwoner geacht werd roomskatholiek te zijn, viel de burgerlijke 'gemeente' samen met de parochie. Baarn kreeg het stadsrecht van Utrecht, dat zelf al omstreeks 1120 stadsrechten verwierf. Utrecht is de moederstad voor alle steden van het Nedersticht,

David van Bourgondië, bisschop van Utrecht van 1456 tot 1496, die op 6 april 1457 in een brief de stadsrechten van Baarn bevestigde. Tekening door Jeroen Bosch of Jacques Leboucq, uit een collectie in de abdij St. Vaast te Atrecht

het gebied dat we nu de provincie Utrecht noemen. Al die steden en dus ook Baarn kenden de 'hoofdvaart' op Utrecht. Die hoofdvaart, of het 'te hoofde gaan' op Utrecht, betekende, dat de schepenen van Baarn, de leden van het rechts- en bestuurscollege, bij problemen raad gingen vragen bij de schepenen van Utrecht om tot een bestuurlijke of rechterlijke uitspraak te komen. De voornaamste steden van het Nedersticht waren Utrecht, Amersfoort, Rhenen, Wijk bij Duurstede en Montfoort, de vijf steden die vertegenwoordigd waren in de Staten van Utrecht. Baarn behoorde tot de kleine steden van het Nedersticht, evenals Eembrugge, dat stadsrechten kreeg tussen 1336 en 1340. Andere plaatsen in Eemland die stadsrechten kregen waren Bunschoten (1336-1355), Eemnes buitendijks (1352) en Eemnes binnendijks (1439).

Tot 1851

Het is niet bekend of de Baarnse stadsrechten ooit zijn ingetrokken, maar die stadsrechten hebben in ieder geval definitief opgehouden te bestaan bij de invoering van Thorbeckes Gemeentewet van 1851, waarbij het Nederlandse grondgebied werd opgedeeld in 1209 gemeenten, waaronder die van Baarn. Vanaf dat moment is er juridisch geen onderscheid meer tussen steden en dorpen, die voor de wet alle gelijk zijn. (Overigens was al in de Staatsregeling van 1798 alleen nog maar sprake van Gemeenten, maar die grondwet van de

Bataafse Republiek heeft slechts bestaan tot de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815). Ofschoon Baarn dus al in de late Middeleeuwen 'stat' werd genoemd heeft het nooit een echt stedelijk karakter gehad. Het bleef een landelijk plaatsje van boeren en schaapherders, met enige handwerkslieden en sinds de 17de eeuw een handvol grootgrondbezitters. Pas na 1874, met een station aan de spoorlijn van Amsterdam naar Amersfoort, is Baarn tot bloei gekomen.

Hans Bronkhorst

Bronnen:

Utrechts archief en archief Eemland.

Geraadpleegde literatuur:

J.C.M.Cox, *Repertorium van de stadsrechten in Nederland*, Den Haag, 2005, ISBN 90 322 7983 1;

Reinout Rutte en Hildo van Engen (redactie) *Stadswording in de Nederlanden*.

Op zoek naar overzicht, Hilversum, 20005. ISBN 90 6550 849 X;

R.Th. Fruin Azn., *De Middeleeuwse rechtsbronnen der kleine steden van het Nedersticht van Utrecht*. *Werken der Vereeniging tot uitgave der bronnen van het oude vaderlandsche recht*. Eerste reeks, no. 13, 's-Gravenhage, 1903. hoofdstuk 'Baarn', p.199;

Mr. S. Muller Fzn., *Regesten van het Archief der Bisschoppen van Utrecht (722-1528)*, Utrecht 1917. Afschrift Regesten No. 2, fo. 109 vs. (No.1579, p. 261).